

ХФТАР 39.01.45

ӨОЖ 378.02:372.8

https://doi.org/10.52269/22266070_2024_4_318

ҚАЛАЛЫҚ ОРТАНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІН ОҚЫТУДА ДАЛАЛЫҚ ПРАКТИКАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ (АҚТӨБЕ ҚАЛАСЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА)

Шумакова Г.Ж. – PhD докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы.

Алиаскаров Д.Т. – PhD докторы, география және экология кафедрасының меңгерушісі, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы.

Сергеева А.М.* – география ғылымдарының кандидаты, география және туризм кафедрасының профессоры, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы.

Шалгимбекова К.С. – педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Мақалада Ақтөбе қаласының мысалында қалалық ортаны зерттеу бойынша далалық тәжірибені ұйымдастыру қарастырылады. Зерттеу Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетіндегі "География" білім беру бағдарламасының үшінші курс студенттері қаланың жай-күйін бағалауға және дамуын болжауға бағытталған практикасының негізінде жүргізілді. Практиканың мақсаттары мен міндеттеріне назар аударылады, соның ішінде инфрақұрылымның ерекшеліктерін зерттеу, проблемаларды анықтау және жергілікті тұрғындардың өмір сүру сапасын жақсарту мүмкіндіктерін талдау мәселелері сараланады. Мақалада студенттердің қалаларды дамытудың болжамдарын тұжырымдау дағдыларын дамытуға бағытталған әдістемелік тәсілдер мен білім беру стратегиялары талданады. Қалалық ортаны саралау әдістемесі зерттеудің екі сұранысына бірден жауап берді: қалаішілік статистиканың және қалалық ортаны зерттеуге кешенді көзқарастың болмауы. Қалалық ортадағы далалық зерттеулер күрделі қалалық жүйелерді түсіну мен талдауда шешуші рөл атқарады. Олар деректерді жинауға ғана емес, сонымен қатар қалалық шындықпен тікелей тәжірибе алуға мүмкіндік береді. Ол үшін екі апта ішінде 8 экскурсия ұйымдастырылды. Студенттер мысалдарды бақылап, талдаған кезде аргумент дағдыларын меңгерді, содан кейін бұл дағдыларды іс жүзінде қолданады. Мұндай нәтижелер сценарийлік ойлауды үйрету үшін пайдалы, өйткені мысалдарды бақылау және оларды талдау студенттердің рефлексиялық дағдыларын тереңірек түсінуге және дамытуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: экскурсиялар, географиялық білім, экологиялық білім, рефлексия, практикалық дағды.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПОЛЕВОЙ ПРАКТИКИ В ОБУЧЕНИИ ПРОБЛЕМАМ И ВОЗМОЖНОСТЯМ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА АКТОБЕ)

Шумакова Г.Ж. – PhD докторант, Казахский национальный университет имени Абая, г. Алматы, Республика Казахстан.

Алиаскаров Д.Т. – PhD, заведующий кафедрой географии и экологии, Казахский национальный университет им. Абая, г. Алматы, Республика Казахстан.

Сергеева А.М.* – кандидат географических наук, профессор кафедры географии и туризма, Актыубинский региональный университет имени К. Жубанова, г. Актобе, Республика Казахстан.

Шалгимбекова К.С. – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор кафедры педагогики, психологии и специального образования, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

В статье рассматривается организация полевой практики по изучению городской среды на примере города Актобе. Исследование проводилось на основе практики студентов третьего курса образовательной программы "География" Актыубинского регионального университета им. К. Жубанова, направленной на оценку состояния и прогнозирование развития города. Акцентируется внимание на целях и задачах практики, в том числе дифференцируются вопросы изучения особенностей инфраструктуры, выявления проблем и анализа возможностей улучшения качества жизни местного населения. В статье анализируются методические подходы и образовательные стратегии, направленные на развитие у студентов навыков формулирования прогнозов развития городов. Методика дифференциации городской среды отвечала сразу двум запросам исследования: отсутствию внутригородской статистики и комплексному подходу к изучению городской среды. Полевые исследования в городской среде играют решающую роль в понимании и анализе сложных городских систем. Они позволяют не только собирать данные, но и получать непосредственный опыт работы с городской реальностью. Для этого за две недели было организовано 8 экскурсий. Студенты овладели навыками аргументации, наблюдая и анализируя примеры, а затем применяя эти навыки на практике. Такие результаты полезны для обучения сценарному мышлению, поскольку наблюдение за примерами и их анализ способствуют более глубокому пониманию и развитию рефлексивных навыков учащихся.

Ключевые слова: экскурсии, географическое образование, экологическое образование, рефлексия, практические навыки.

ORGANIZATION OF FIELD PRACTICE IN TEACHING URBAN ENVIRONMENT CHALLENGES AND OPPORTUNITIES (CASE STUDY OF AKTOBE)

Shumakova G.Zh. – PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Aliaskarov D.T. – PhD, Head of the Department of geography and ecology, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Sergeyeva A.M.* – Candidate of Geographical Sciences, Professor of the Department of geography and tourism, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Republic of Kazakhstan.

Shalgimbekova K.S. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associated Professor of the Department of pedagogy, psychology and special education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

The article discusses the organization of field practice for the case study of the urban environment of Aktobe. The study was conducted based on the practice of third-year students of the "Geography" educational program of K. Zhubanov Aktobe Regional University, aimed at assessing the state and forecasting the development of the city. Attention is focused on the goals and objectives of the practice, including differentiating issues of studying infrastructure features, identifying problems and analyzing opportunities to improve the quality of life of the local population. The article analyzes methodological approaches and educational strategies aimed at developing students' skills in formulating forecasts of urban development. The methodology of differentiation of the urban environment met two research needs at once: the absence of intra-urban statistics and an integrated approach to the study of the urban environment. Field research in the urban environment plays a crucial role in understanding and analyzing complex urban systems. They allow you not only to collect data, but also to gain direct experience of working with urban reality. For this purpose, 8 excursions were organized in two weeks. Students mastered argumentation skills by observing and analyzing examples, and then applying these skills in practice. Such results are useful for teaching scenario thinking, as observing and analyzing examples contributes to a deeper understanding and development of students' reflective skills.

Key words: *excursions, geographical education, environmental education, reflection, practical skills.*

Кіріспе. Мектептегі география курсына демографиялық мәселелерді зерттеу ерекше назар аударуға тұрарлық маңызды аспект болып табылады. География курсына демографиялық мәселелерді зерттеудің маңыздылығы тек академиялық аспектімен шектелмейді. Бұл білімалушылардың жүйелі ойлауын, аналитикалық дағдыларын және әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастырады, бұл оларды қазіргі әлемнің қиындықтарына дайындайды. Демографиялық тақырыпты білім беру үдерісіне тиімді енгізу болашақ ұрпаққа қоғамдағы күрделі байланыстарды жақсы түсінуге және оның тұрақты дамуы үшін шешімдер табуға көмектеседі. Демографияны зерттеу мектеп географиясында жеке тақырып емес, өйткені ол табиғат пен экономиканы зерттеумен тығыз байланысты. Адам қоршаған ортаны өзгертеді және дамытады, өмір сүруге ең қолайлы аймақтарда қоныстанады және нақты табиғи жағдайларда ең тиімді әрекеттерді таңдайды [1, 36 б.; 2, 328 б.].

Зерттеу тақырыбының өзектілігі бірнеше факторларға байланысты. Біріншіден, қала халқының өсуі мен урбандалу әлеуметтік, экономикалық және экологиялық процестерге әсер ететін негізгі жаһандық үрдістерге айналуға. Екіншіден, демографиялық өзгерістерді және олардың қалалық инфрақұрылымға әсерін түсіну аумақтарды дамытуды тиімді жоспарлауға және азаматтардың өмір сүру сапасын жақсартуға көмектеседі. Үшіншіден, қалаларды олардың табиғатпен және экономикамен өзара әрекеттесу контекстінде зерттеу проблемаларын анықтауға және оларды игерудің тұрақты шешімдерін табуға керек. Осылайша, қала халқын зерттеу адам мен қоршаған ортаның тұрақты даму және үйлесімді өмір сүру стратегиясын қалыптастыру үшін маңызды.

Қазір тұрғындардың көп бөлігі қалалық елді мекендерде тұрады. Ірі қалалар аумақтағы негізгі «орталық» ретінде әрекет ететін ерекше маңызды рөл атқарады. Сондықтан қалаларды зерттеу география ғылымында да, мектеп географиясында да үлкен маңызға ие.

Қалалық орта экологиялық білім беруді дамытуда шешуші рөл атқарады, өйткені біздің көпшілігіміз экологиялық жүйелермен, биоәртүрлілікпен және қоршаған ортаның күйзеліс факторларымен үнемі бетпе-бет кездесеміз. Студенттерді қалалық кеңістіктерді зерттеуге тарту олардың өмірімізге қалай әсер ететінін түсінуге және бағалауға көмектеседі. Мұндай тәжірибелер қандай ортаны сақтауға лайық екендігі туралы идеяларды өзгерте алады [3, 4 б.].

Далалық зерттеулер студенттерге салауатты қалалық ортаны құруға ұмтылатын әр түрлі қатысушылар жүзеге асыратын жанды және динамикалық экологиялық шығармашылық пен белсенділікті іс жүзінде көруге мүмкіндік береді. Біз географиядағы экологиялық білім мен далалық зерттеулерді қысқаша талқылаудан бастаймыз, содан кейін оның қайталануын қамтамасыз етуге бағытталған курстың құрылымын сипаттаймыз және курстың жетістіктері мен шектеулерін талқылауды аяқтаймыз [4, 17 б.; 5, 58 б.].

География теориялық білімді практикалық тәжірибемен үйлестіретін бірегей тәсілінің арқасында экологиялық білім беруде маңызды рөл атқарады. Біріншіден, ол студенттерге табиғи және антропогендік процестерді олардың табиғи ортасында тікелей зерттеуге мүмкіндік беретін далалық оқыту әдістерін белсенді қолданады. Бұл күрделі экологиялық жүйелерді түсінуге мүмкіндік беріп қана қоймай, студенттердің бақылау және талдау дағдыларын дамытады. Екіншіден, география кеңістік пен орынға баса назар аударады, оларды терең түсіну үшін материалдық нысандар ретінде қарастырады. Бұл студенттерге әртүрлі экожүйелердің өзара байланысын және адамның әрекеті қоршаған ортаға қалай әсер ететінін түсіндіреді. Мысалы, табиғи ресурстардың географиялық таралуын зерттей отырып, студенттер оларды біркелкі пайдаланбау экологиялық мәселелерге қалай әкелетінін түсіне алады. Соңында география өз теориялары мен тұжырымдамаларын студенттердің зерттеу және далалық жұмыстарда алатын практикалық тәжірибесі арқылы негіздейді. Бұл оларға білімді игеріп қана қоймай, сыни ойлауды дамытуға, бақылаулар негізінде қорытынды жасауға және өз зерттеулерін жүргізуге жол ашады. Осылайша, география әлем туралы ақпаратты жеткізіп қана қоймай, білімалушылардың экология және тұрақты даму мәселелерінде белсенді ұстанымын қалыптастырады [6, 45 б.; 7, 65 б.].

Н.Г. Зверева тұрғындар географиясы бойынша экскурсияларды "сезім сапарлары" деп санайды. Мұндай экскурсиялар студенттерді географияның әртүрлі аспектілері туралы хабардар етіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың әлемді қабылдауына әсер ететін ерекше тәжірибе береді. Далалық зерттеулер студенттерге кеңістіктік процестер мен әлеуметтік әділеттілік арасындағы байланысты тереңрек түсінуге көмектесетін тәжірибе, эмоция және сыни ойлау арасындағы үштік қатынастарды қалыптастыруға ықпал етеді [8, 28 б.].

Географиялық далалық білім, жалпы экологиялық білім секілді студенттердің санасын өзгерте алады. Ол әртүрлі мәдениеттер мен орындарды таныстыра отырып, олардың алдында жаңа көкжиектер ашады. Бұл тәжірибе стереотиптерді бұзуды, түсінуді тереңдетуі және әлемге кеңірек көзқарасты қалыптастыруы мүмкін. Далалық экскурсиялар студенттерді сыни ойлау мен эмпатияны ынталандыра отырып, ойлау процесіне тартып қана қоймайды. Бұл оларға ақпаратты игеруге, сонымен қатар қазіргі білім берудің негізгі аспектісі болып табылатын маңызды әлеуметтік және экологиялық мәселелерді талқылауға белсенді қатысуға жағдай жасайды. Практикалық білім берудің құндылығы, әсіресе география сияқты пәндерде барған сайын айқын бола түсуде, бірақ оны жүзеге асыру жиі күрделі мәселелерге тап болады. Практикалық оқытудың құлдырауы тек географияда ғана емес, басқа салаларда да байқалады. Бұл көптеген факторларға байланысты, олардың арасында қаржының тапшылығы, жауапкершілік мәселелері және онлайн білім беруге көшу, т.б. [9, 366 б.; 10, 702 б.].

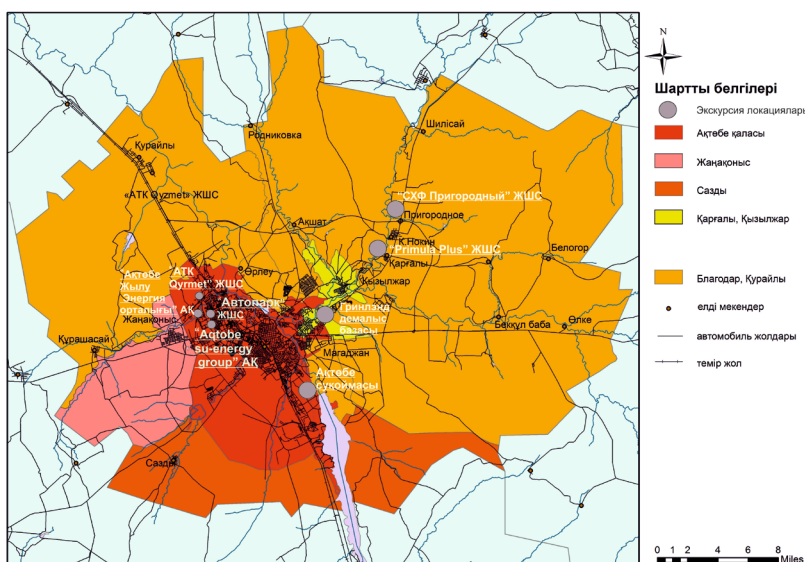
Қазіргі жағдайда, білім беру мекемелері қаржылық шектеулерге тап болған кезде, олардың көпшілігі далалық зерттеулер мен практикалық сабақтардың санын азайтады, осы жағдай білім сапасына теріс әсер етеді. Бұл өз кезегінде студенттерге күрделі географиялық және экологиялық мәселелерді түсіну үшін қажетті толық білім мен дағдыларды алуды қиындатады. Алайда, осы қиындықтарға қарамастан, біз практикалық білім берудің маңыздылығы мен әлеуетіне сенімдіміз. Атап айтқанда, біздің курсқа деген көзқарасымыз бен студенттердің пікірлері практикалық элементтерді оқытуға енгізу қажеттілігін көрсетеді, әсіресе қалалық тұрақтылық пен экологиялық саясат аясында [11, 5 б.].

Практика негізінде оқытуда студенттер қоршаған ортамен тікелей қарым-қатынас жасай алады, бұл тұрақты даму, әлеуметтік өзгерістер және экологиялық әділеттілік мәселелерін дұрыс түсінуге ықпал етеді. Мысалы, қалалық экожүйелер мен экологиялық саясаттың нақты мысалдарын зерттей отырып, студенттер теориялардың іс жүзінде қалай қолданылатынын және өздерінің әрекеттері қоғам мен қоршаған ортаға қалай әсер ететінін көре алады. Осылайша, қазіргі проблемаларға қарамастан, практикалық білім қалалық тұрақтылық пен экологиялық саясатқа қатысты қиындықтарды тиімді жеңе алатын болашақ мамандарды даярлаудың маңызды құралы болып қала береді.

Зерттеудің мақсаты – қала ортасын зерттеудегі далалық экологиялық білім берудің тәжірибесі мен мүмкіндіктерін түсінуді тереңдету. Біз студенттердің белсенді қатысуына және қоршаған ортаны практикалық зерттеуге бағытталған екі апталық қарқынды курстың тәжірибесіне сүйенеміз.

Мақалада біз курстың құрылымын, оның негізгі компоненттері мен педагогикалық әдістемесін егжей-тегжейлі сипаттаймыз. Біз сабақтардың қалай ұйымдастырылғанын, студенттерді тарту үшін қандай әдістер қолданылғанын және далалық зерттеулердің қалай жүргізілгенін қарастырамыз. Негізгі назар теория мен практиканың өзара әрекеттесуіне аударылады, бұл студенттерге білім алуға ғана емес, оларды нақты жағдайда қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар біз студенттердің пікірлері мен өз бақылауларымызға сүйене отырып, курстың жетістіктері мен шектеулері туралы өз ойларымызбен бөлісеміз. Бұл шолулар маңызды, өйткені олар студенттердің далалық зерттеулерді қалай қабылдайтыны және курстың қандай аспектілері ең пайдалы немесе жақсартуды қажет ететіні туралы түсінік береді. Далалық зерттеулер оқу процесін байытып қана қоймайды, сонымен қатар студенттердің өзекті экологиялық мәселелерді шешуге қажетті сыни ойлауы мен дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

Материалдар мен әдістер. Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің География ББ 3-курс студенттері қатысқан далалық практикасы 8 экскурсияны қамтитын 3 кредиттік оқу бағдарлама болып табылады. Екінші аптадағы экскурсиялардан басқа, студенттер өз әсерлерімен және нәтижелерімен бөлісе алатын презентациялар әзірлейді. Жазғы далалық тәжірибелердің форматы әртүрлі жағдайларды, соның ішінде студенттердің жазғы жұмыспен қамтылуын ескере отырып әзірленді. Жазғы кезең көбінесе аз қарқынды оқу жүктемесімен байланысты. Екі апталық формат теориялық дайындықты практикалық зерттеулермен үйлестіреді. Әр оқу күні 5-тен 8 сағатқа дейін созылады және әртүрлі нысандарға бір-үш рет баруды қамтиды. Экскурсиялар бір-біріне жақын жерде болатындай етіп ұйымдастырылды. Бұл уақытты тиімді пайдалануға және бірнеше экскурсияларға толы күндерді оңтайлы жоспарлауға мүмкіндік береді. Студенттер далада география мен экологияның әртүрлі аспектілерін тереңірек зерттеп, білім беру тәжірибесін байытты. Ақтөбе қаласының ортасын зерттеуге бағытталған экскурсиялардың маршруттары мен өткізілу кестесі әзірленіп студенттерге берілді (1-сурет).

Күндер	Экскурсия маршруттары
Бірінші апта	
Дүйсенбі	«Ақтөбе ЖЭО» АҚ; «Aqtobe su-energy group» АҚ
Сәрсенбі	"Primavera Plus" ЖШС
Жұма	«АТК Qyzmet» ЖШС; Автопарк ЖШС
Екінші апта	
Дүйсенбі	"Гринлэнд" демалыс базасы
Сәрсенбі	«СХФ Пригородный» ЖШС
Жұма	Ақтөбе суқоймасы

Сурет 1 – Ақтөбе қаласының ортасын зерттеуге бағытталған экскурсиялардың маршруттары мен өткізілу кестесі

Практикалар деректерді жинау, талдау және нәтижелерді талқылау сияқты зерттеу элементтерін қамтиды, бұл сыни ойлауды дамытады. Бұл бағдарламаның қолжетімділігін арттырып қана қоймайды, сонымен қатар пәндерді тереңдетіп оқуға, кәсіби дағдыларды қалыптастыруға және студенттер арасында зерттеу қызметін дамытуға ықпал етеді.

Қалалық орта мәселелерін анықтау үшін сапалық және сандық көрсеткіштерді ажырата отырып, оларды дәлелдеу студенттердің сыни тұрғыдан ойлауын дамыту үшін маңызды. Зерттеуде сапалық көрсеткіштерге студенттердің тұрақты дамудың рөлін түсінуі (қалалық ортаның экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілері арасындағы байланысты түсіну дәрежесі); өткізілген экскурсиялар туралы студенттердің кері байланысының сапасы; сыни ойлауды дамыту; теориялық тұжырымдамаларды экскурсиялар кезінде алынған практикалық мысалдармен қалай байланыстыратынын сипаттау; сарапшылармен кездесулердің пайдалылығы және олардың мотивацияға әсері туралы пікірлері жатады. Сандық әдіске объективті мәліметтерге негізделген педагогикалық процестер мен құбылыстарды зерттеу тәсілдері жатады. Бұл әдістер статистикалық деректерді талдауға және түсіндіруге бағытталған.

Курсқа оқу процесіне белсенді қатысқан, сұрақтар қойған және талқылауға қатысқан 18 студент қатысты. Оқытуды нұсқаушы, оқытушының көмекшісі және логистика үйлестірушісінен тұратын топ жүргізді. Логистика үйлестірушісі нұсқаушымен тығыз жұмыс істеді, бұл курстың сәтті ұйымдастырылуын және оның мазмұнын қамтамасыз етті. Оқытудың бұл тәсілі студенттерге теориялық білімді игеруге ғана емес, сонымен қатар нақты экологиялық мәселелерді шешуге қажетті практикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Курстың мақсаттарына сәйкес біз негізінен араласпауға негізделген оқыту әдістемесін қолдандық. Бұл нұсқаушылардың рөлі студенттерді тікелей оқыту емес, олардың оқу процесін қолдау және бағыттау екенін білдірді. Әрбір экскурсия жетекшісі студенттердің кім екендігі, курстың мақсаттары қандай және әр экскурсия осы мақсаттарға қалай ықпал ете алатындығы туралы жалпы түсінік алды. Бұл студенттер өз дағдыларын дамытып, білімдерін тереңдете алатын неғұрлым белсенді және тәуелсіз оқу ортасын құруға мүмкіндік берді. Бұл тәсіл студенттерді процеске тереңірек қатысуға ынталандырды. Олар өз тәжірибелеріне сүйене отырып, өз бетінше зерттеуге, сұрақтар қоюға және қорытынды жасауға мүмкіндік алды. Экскурсияларға қатысқан нұсқаушылар студенттерге алынған мәліметтерді талдауға көмектесетін және тақырыпты түсінуді пікірталастарды ынталандыратын фасилитатор ретінде әрекет етті. Осылайша, студенттер теориялық білімді игеріп қана қоймай, сыни ойлау мен аналитикалық дағдыларды дамыта отырып, оларды іс жүзінде қолдануға үйренді. Бұл олардың қабілеттеріне деген сенімділікті қалыптастырды және олардың бүкіл оқу және кәсіби мансабында олармен бірге болатын белсенді оқытуға ықпал етті.

Студенттердің материалды түсінуін бағалаудың әртүрлі әдістері біздің курстың құрылымында шешуші рөл атқарды. Олар бізге білімалушылардың білімін зерттеуге және бақылауға ғана емес, сонымен қатар олардың материалды түсінуін тиімді бағалауға мүмкіндік берді. Бұл курстың ең ұйымдастырылған бөліктерінің біріне айналды.

Әр экскурсия алдында біз студенттерден қала ортасы жайында материалдармен таныстырдық. Бұл олардың экскурсияға дайындалуы және оқу процесінде көмектесетін негізгі білімі болуы үшін маңызды болды. Олардың түсінігін тексеру үшін біз студенттерден оқығандары туралы қысқаша рефлексия жазуды сұрадық. Бұл рефлексиялар бізге ақпаратты қаншалықты меңгергендігі және қандай аспектілер қосымша назар аударуды қажет ететіндігі туралы түсінік берді. Сонымен қатар студенттер экскурсия жетекшілеріне қоятын үш сұрақ дайындады. Дайындықтың бұл элементі білімалушылардың белсенді қатысуына ықпал етті, өйткені олар өздерін шынымен қызықтыратын сұрақтар қоя алады. Бұл процеске тереңірек қатысуға әсер етіп қана қоймай, оқу тәжірибесін байыта отырып, пікірталастарды ынталандырды. Осындай бағалау және оқыту жүйесінің нәтижесінде студенттер оқу процесінің белсенді қатысушыларына айналды, бұл олардың сыни ойлауын дамытуға және қала ортасын зерттеуге қатысты тақырыптарды тереңірек түсінуге мүмкіндік берді.

Әр экскурсияның соңында студенттер бұл практика олардың зерттелетін тақырыпты түсінуіне қалай әсер еткені туралы сыни жазбалар жасады. Бұл жазбалар студенттерге теорияны практикамен байланыстыруға мүмкіндік беретін рефлексия мен олардың тәжірибесін тереңірек түсінудің маңызды құралы болды. Курстың соңғы жобасы топтық жұмыстардан тұрды, онда әр жобаны екі студент қазырады. Осы жобалардың бір бөлігі ретінде топтар әртүрлі ұйымдарға бару кезінде алған тәжірибелеріне сүйене отырып, курстың негізгі тақырыбын зерттеді. Мұндай ынтымақтастық курстың тақырыбын тереңірек түсінуге ықпал етіп қана қоймай, жұптық жұмыс пен идеяларды бірлесіп талқылау дағдыларын дамытты.

Курстың соңында біз кең ашық сауалнама жүргіздік. Бұл студенттерге білгендері туралы ойлануға, сондай-ақ курстың құрылымын және оның эксперименттік форматын бағалауға мүмкіндік берді. Сауалнамада курстың күшті және әлсіз жақтарын, сондай-ақ жақсартуға болатын аспектілерді анықтауға көмектесетін сұрақтар болды. Жиналған шолулар бағдарламаны одан әрі дамыту үшін құнды ресурс. Олар бізге курсты болашақ студенттер үшін одан да тиімді және пайдалы ету үшін қажетті өзгерістер мен нұсқаулық жасауға қажет. Бағалау мен рефлексияға мұндай көзқарас білім беру процесін үнемі жетілдіруге және оның білімалушылардың қажеттіліктеріне бейімделуіне ықпал етеді.

Нәтижелер мен талқылаулар. Студенттер курстың эксперименттік форматы мен экскурсиялардың әртүрлілігі олардың қалалық орта мен тұрақты даму мәселелерінің негізгі аспектілері туралы түсініктерінің қалыптасқаны жайында айтты. Олар экскурсия кезінде кездескен мамандардың пікірлері мен ашық пікірталастар, сондай-ақ практикалық іс-шаралар олардың қала ортасы жайында түсініктеріне оң әсер еткенін баяндады. Студенттер мұндай сабақтар олардың қарастырылып отырған тақырыптар туралы түсініктерін нығайтуға, әртараптандыруға және тереңдетуге көмектескенін атап өтті. Бұл өзара әрекеттесу оларға теориялық тұжырымдамаларды нақты өмірдегі практикалық мысалдармен тиімдірек байланыстыруға мүмкіндік берді, бұл оқу процесін неғұрлым интеграцияланған және мағыналы етті. Сонымен қатар студенттер экскурсиялар мен талқылауларға тікелей қатысу арқылы олар қалалық экология мен тұрақтылықтың әртүрлі аспектілері арасындағы күрделі байланыстарды түсінді. Бұл тәсіл олардың сыни ойлауын дамытып қана қоймай, оларды экологиялық мәселелерді шешуге белсенді қатысуға шабыттандырды.

Курстың эксперименттік форматы білім беру процесі тұрғысынан сәтті болып қана қоймай, студенттердің болашақ кәсіби қызметі мен әлеуметтік жауапкершілігіне байланысты маңызды мәселелер туралы терең түсініктерін қалыптастыруға ықпал етті.

Студенттер қаладағы экологиялық қызметтің көптеген мысалдарымен таныстырғанын және адамдар мен ұйымдардың экологиялық бастамаларды ілгерілетудегі маңызды рөлін айтты. Олар қоршаған ортадағы оң өзгерістер өздігінен жүрмейтінін және адамның араласуы табиғатқа зиянды ғана емес, пайдалы болуы мүмкін екенін түсінді. Мысалы, көптеген студенттер азаматтық ғылыми жобаларға қатысу тәжірибесімен бөлісті, бұл оларға адамдардың белсенді қатысуы табиғатты қорғауда нақты пайда әкелетінін түсінуге жәрдемдеседі. Бұл қатысу оларға деректерді жинауға және бақылауға үлес қосуға мүмкіндік беріп, оларды экологиялық мәселелерден хабардар етті және қызығушылық танытты.

Экскурсия барысында студенттер қала ортасын дамытуда маңызды болып саналатын орындардың атқаратын қызметтері мен экологиялық зардаптарын анықтады (1-кесте).

1-кесте – Ақтөбе қаласының ортасын дамытуда маңызды болып саналатын орындардың атқаратын қызметтері мен экологиялық зардаптары (студенттер көзқарасымен)

№	Экскурсия нысандары	Атқаратын қызметтері	Қала ортасы үшін экологиялық зардаптары
1	«Ақтөбе ЖЭО» АҚ	"Ақтөбе ЖЭО" АҚ Ақтөбе қаласы үшін жылудың негізгі жеткізушісі. ЖЭО қалада жылумен және электр энергиясымен қамтамасыз ету үшін құрылған. Ол өртүрлі технологиялық қондырғыларды қамтиды. Негізгі қызметке тұрғын және коммерциялық ғимараттарды орталықтандырылған жылумен жабдықтау, сондай-ақ электр энергиясын өндіру кіреді.	ЖЭО көбінесе көмірді, газды немесе мазутты жағады, бұл атмосфераға көмірқышқыл газын, күкірт газын, азот оксидтерін және басқа да зиянды заттарды шығарады. Салқындату үшін суды пайдалану оның ластануына және су объектілерінің сапасының төмендеуіне әкелуі мүмкін. Сондай-ақ, жергілікті су ресурстарының сарқылуына байланысты мәселе туындайды. Қазба отындарын жағу күл секілді қатты қалдықтарды тудырады, олар дұрыс жоюды қажет етеді.
2	«Aqtobe su-energy group» АҚ	"Aqtobe su-energy group" акционерлік қоғамы Ақтөбе қаласындағы тұрғын үйлерді, мемлекеттік мекемелерді, басқа да мекемелер мен ұйымдарды суық, ыстық сумен және жылумен қамтамасыз етеді. Кәсіпорынның негізгі миссиясы жылу және су-кәріз шаруашылығы нысандарының үздіксіз жұмысын ұйымдастыру болып табылады. Тұтынушыларға лайықты өмір сүру сапасын, Ақтөбе қаласының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін қолжетімді жылу және сумен жабдықтап, су бұру қызметтерін ұсынады.	Суды шамадан тыс тұтыну жергілікті су ресурстарын сарқып жіберуі мүмкін, әсіресе құрғақ климат жағдайында, бұл тұрғындар пен ауыл шаруашылығында су тапшылығына әкеледі.
3	"Primavera Plus" ЖШС	Қаланы көгалдандырумен, автоматты суару жүйелерімен, отырғызу материалдарын сатумен айналысады.	Пестицидтер мен тыңайтқыштарды қолдану химиялық заттардың жер асты және жер үсті суларын ластайды. Пластикалық қалдықтар мен қаптамалар сияқты органикалық және бейорганикалық қалдықтардың түзілуіне әкеліп соғады. Суды көп тұтыну, әсіресе құрғақ аймақтарда, жергілікті су ресурстарын сарқылуына алып келеді.
4	Автопарк ЖШС	Тиімді көлік қызметтері логистика мен компаниялар арасындағы өзара әрекеттесуді жақсарту арқылы жергілікті тұрғындарды тасымалдайды.	Бензинмен немесе дизельмен жүретін көліктерді пайдаланатын дәстүрлі көлітер ауаның көмірқышқыл газымен, азот оксидтерімен және бөлшектермен ластануына ықпал етеді.
5	«АТК Qyzmet» ЖШС	Тұрмыстық қатты қалдықтарды тасымалдаумен айналысады. Қаланы таза ұстауға атсалысатын мекеме ретінде қоқыстарды үнемі шығару топырақ пен су объектілерінің ластану қаупін азайтады, бұл жергілікті экожүйелерді қорғайды.	Полигондарға жіберілетін қоқыс көлемін азайту үшін қалдықтарды сұрыптау және қайта өңдеу жүйелерін әзірлеу қарастырылмаған.

6	"Гринлэнд" демалыс базасы	Қала тұрғындарының денсаулығы мен психоэмоционалды жағдайына оң әсер ететін демалыс және релаксация орындарын ұсынады.	Демалыс базасының құрылысы мен дамуы жергілікті экожүйелерді бұзып, жабайы табиғатқа арналған хабитаттарды жоюы ықтимал. Табиғи ресурстарға антропогендік жүктемені арттырады. Базаға қызмет көрсету үшін суды тұтынудың көбеюі жергілікті көздердің сарқылуына әкелуі мүмкін.
7	«СХФ Пригородный» ЖШС	1999 жылы құрылған, өткен ғасырдың 60-жылдарының басынан бастап "Пригородный" совхозы деп аталған. Негізгі мақсаты Ақтөбе қаласын картоп пен көкөністермен қамтамасыз ету.	Химиялық тыңайтқыштар мен пестицидтерді қолдану топырақтың ластануына әкелуі мүмкін, бұл оның құнарлылығы мен экожүйенің денсаулығына кері әсер етеді. Жерді өңдеудің дұрыс емес әдістері топырақ эрозиясына алып келеді.
8	Ақтөбе суқоймасы	Ақтөбе су қоймасы 1988 жылы пайдалануға берілді, суарудың жобалық алаңы 472 га құрайды, су қоймасы Ақтөбе маңындағы үш жасанды су айдынының бірі болып табылады және қаладан оңтүстік-шығысқа қарай 10 км жерде орналасқан. Олар ауылшаруашылық қажеттіліктері үшін тұрақты сумен қамтамасыз етеді.	Су қоймасында тек 55 млн текше м су қалады. Теңіздің сыйымдылығы 245 млн текше м-ді құрайды. Су қоймасы апатты түрде таяз. Кейбір жерлерде су жағадан 50 метр немесе одан да көп уақытқа созылды. Су қоймасының жайылмасының көп бөлігі өзен ағынының қызмет аясынан тыс орналасқан.

Далалық зерттеулер олардың әртүрлі экологиялық бастамалар туралы білімдерін кеңейтіп қана қоймай, оларды қоршаған ортаны қорғауға белсенді қатысуға итермеледі. Студенттер әрбір әрекет, оның ауқымына қарамастан, маңызды болуы мүмкін екенін және олар өз қаласы мен жалпы планета үшін тұрақты болашақ құруда маңызды рөл атқара алатынын түсінді. Әр түрлі мамандардың білімі мен тәжірибесінің мұндай интеграциясы экологиялық проблемалармен күресу үшін неғұрлым кешенді және тиімді шешімдер жасауға мүмкіндік береді. Студенттер әртүрлі топтар арасындағы жұптық жұмыс пен ынтымақтастық қалалық ортада оң өзгерістерге қалай әкелетінін көрді.

Сандық талдама негізінде 18 студент экскурсия әдісінің қалалық ортаны зерттеудегі маңызы жөнінде өз бағасын сауалнама негізінде берді. Экскурсия әдісі – студенттер нақты ортада зерттелетін құбылыстарды бақылау және талдау үшін белгілі бір нысандарға, орындарға немесе кәсіпорындарға баратын оқу процесін ұйымдастырудың бір түрі. Бұл әдіс көптеген артықшылықтардың арқасында педагогикада кеңінен қолданылады. Студенттердің 90%-ы әдіс практикалық дағдыларды дамытады, нақты жағдайларды бақылау, талдау және бағалау дағдыларын қалыптастырады деп жауап берді. Экскурсиялар мотивация мен белсенділікті арттырады әрі тақырыпқа қызығушылық тудырады, өйткені олар оның нақты өмірде қолданылуын көруге мүмкіндік береді, зерттелетін материалмен эмоционалды байланыс қалыптасады, бұл терең есте сақтауға ықпал етеді деген тұжырымды топтың 75%-ы айтты. Пәнаралық байланыстарды күшейтеді деген пікірді 65%-ы қолдады. Өз бақылауларын жоспарлады, сұрақтар қояды және қорытынды жасауды үйренді деген студенттер 86%-ды құрады.

Бұдан басқа студенттер курстың жағымды жақтары мен кемшіліктерін де саралады (2-кесте). Курстың студенттерді түсінуге әсерін бағалау үшін біз қорытынды сауалнама арқылы жиналған мәліметтерге назар аудардық. Бұл сауалнама студенттердің басқа пікірлерімен және оқу процесі туралы өз ойларымызбен толықтырылды.

2-кесте – Курстың жағымды жақтары мен кемшіліктері (Студенттер сауалнамасы негізінде)

Курстың жағымды жақтары	Балл (0-50 ұпай)
Осы саладағы әріптестермен және сарапшылармен өзара іс қимыл коммуникативтік дағдыларды жақсартты	41
Практикалық тәжірибе алу/іс-шараларға қатысуды белсендірді	36
Мағыналы оқыту деп санаймын	50
Экологиялық мәселелерге әртүрлі көзқарастармен келуге үйретті	48
Курс адамдар мен қалалардың экологиялық тұрақтылықтағы рөлін/маңыздылығын түсінуге көмектесті	39
Экологиялық сананы қалыптастырды	37
Қалалық орта саясатын түсінуге және ортаны қорғауды үйретті	35
Курс қорқыныш пен үмітсіздікке емес, қаланы дамытуда үлкен үміттер мен мақсаттар қоя білуге ықпал етті	25
Ашық ауада болу және белсенді оқыту оқуға деген құштарлықты арттырды	46
Қоршаған ортаны қорғау, экологиялық арасындағы байланыс, азық-түлік белеуі секілді ұғымдарды терең түсіндірді	34
Қоршаған ортаны қорғау саласында жұмыс істейтін адамдармен қарым-қатынас қызығушылықты арттырып, осы бағытта еріктілер қатарында болуға құлшынымызды оятты	41
Жергілікті жерді оқытуда тереңірек түсінік берді	32
Сабақтың әлеуметтік сипаты: жаңа адамдармен, мамандармен танысу ой-өрісімізді кеңейтті	27

Әртүрлі экскурсиялар әр сабаққа қызыға қатысуға әкелді	37
Экскурсиялар студенттерге курстардың тақырыптары қалай қиылысатынын көруге мүмкіндік берді	42
Курсқа сын немесе жағымсыз жақтары	
Экскурсия ұйымдастыру кезінде университет тарапынан көлікпен қамтамасыз ету толық қарастырылмаған	10
Уақытты басқару мәселелері (мысалы, түскі үзілістер, тақырыпты талқылау уақыты) курстың тапсырмалары және күннің соңындағы рефлексиялар	7
Ауа-райы туралы алаңдаушылық; курсты жазда өткізген дұрыс	14
Қаржылық шектеулер экскурсия локациялары мен қызметтерді таңдауға әсер етеді	5
Белгілі бір мекемелерге бару үшін қажетті рұқсаттарды алудың қиыншылығы	6
Тапсырмаларды тапсыру мерзімдері туралы алаңдаушылық, соның ішінде дайындық уақыты тым аз	8

Жиналған деректерді талдау курс студенттердің қала ортасы туралы түсініктері мен білімдеріне қалай әсер еткенін тереңірек түсінуге мүмкіндік берді. Біз курстың қай аспектілері студенттер үшін ең пайдалы және қызықты екенін зерттедік, сонымен қатар жақсартуға болатын бағыттарды анықтадық. Студенттердің пікірлерін өз бақылауларымызбен салыстыра отырып, оқу бағдарламасының қалай қабылданғаны және болашақта оның тиімділігін арттыратын өзгерістер туралы толық түсінік ала алдық. Курсты бағалаудың бұл кешенді тәсілі бізге жетістіктерді жазып қана қоймай, сонымен қатар білім беру процесін одан әрі жақсарту стратегияларын жасауда пайдалы.

Курс студенттердің экологиялық санасын арттыруға, практикалық тәжірибе алуға және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Курстың күшті жақтары қатысушыларға экологиялық мәселелерді тереңірек түсінуге, іскерлік байланыстар орнатуға және қоғамға жауапкершілікпен қарауға көмектеседі. Дегенмен, ұйымдастыру процесінде, әсіресе логистика мен уақытты басқаруда туындайтын кейбір қиындықтар курстың тиімділігін төмендетуі мүмкін. Бұл мәселелерді шешу курсты жетілдіруге және қатысушылардың тәжірибесін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Осы көп сатылы тәсілдің нәтижесінде біз курстың студенттердің қабылдауы мен біліміне қалай әсер еткенін тереңірек түсіндік. Бұл бағдарламаның күшті жақтарын анықтап қана қоймай, одан әрі назар аударуды және жақсартуды қажет ететін көрсетті.

Қорытынды. Экскурсияларды пайдалану студенттерге қаладағы әртүрлі экологиялық бастамалар мен ұйымдарды түсінуге мүмкіндік берді. Студенттер адамдар жойқын күш емес, жұмылдырушы күш болуы мүмкін екенін түсінді. Нәтижесінде студенттер қалалар қорғалатын және дамитын орта деген қорытындыға келді. Олар белсенділер мен ұйымдардың климаттың өзгеруі, биоәртүрліліктің жоғалуы, қалалық инфрақұрылым мен көлікті дамыту, азық-түлік қауіпсіздігі мен таза ортаға қол жетімділікті қамтамасыз ету сияқты маңызды мәселелерді шешу үшін жұмыс істеп жатқанын көрді.

Ақтөбе қаласының мысалында қалалық ортаның проблемалары мен мүмкіндіктерін зерделеу бойынша далалық практиканы ұйымдастыру маңызды және көп қырлы процесс болып табылады. Практика барысында студенттер теориялық білім алып қана қоймай, оларды өз қалаларының нақты экологиялық және әлеуметтік аспектілерін талдай отырып, іс жүзінде қолдана алды.

Қалалық ортаны зерттеудегі экскурсиялық әдістің маңыздылығын бағалаған 18 студенттің сауалнамасы негізінде білім беру тәжірибесінде бұл тәсілдің тиімділігі мен маңыздылығын растайтын бірқатар қорытындылар жасауға болады: Экскурсиялық әдістің практикалық бағыттылығын респонденттердің 90%-ы атап өтті. Бұл аспект экскурсиялық әдісті қолданбалы білім мен нақты құбылыстармен жұмыс істеу қабілетін қажет ететін мамандарды дайындау үшін ерекше өзекті етеді; Студенттердің 75%-ы экскурсиялық әдіс оқу процесіне тереңірек қатысуға ықпал ететінін атап көрсетті. Теориялық білімнің нақты жағдайда қолданылуын көру мүмкіндігі қызықты, ал экскурсия кезінде қалыптасқан эмоционалдық байланыс ішкі мотивацияны күшейтеді. Бұл оқу процесін қызықты етеді және материалды ұзақ уақыт есте сақтауға көмектеседі; Респонденттердің 65%-ы экскурсиялар әртүрлі пәндер бойынша білімдерді біріктіруді жеңілдететінін көрсетті. Бұл география, экология, әлеуметтану, экономика, урбанистика және басқа ғылымдардың аспектілерін біріктіретін білім беру жағдайында маңызды. Экскурсия студенттерге пәндер арасындағы байланысты көруге көмектеседі, бұл олардың жүйелілігін құрайды.

Далалық практикалар қалалық ортаның қазіргі проблемаларын сыни тұрғыдан ойлау және бағалау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мұндай іс-шараларға қатысу студенттерге нақты жағдайларды саралауға үйретті, бұл қалалардың тұрақты дамуы мен экожүйелеріне қатысты тақырыптарды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. лайда, далалық тәжірибені ұйымдастыру қаржыландырудың жетіспеушілігі, логистикалық мәселелер және белгілі бір нысандарға баруға рұқсат алу қиындықтары сияқты бірқатар мәселелерге тап болады. Бұл мәселелер білім беру мекемелері мен жергілікті билік тарапынан мұқият жоспарлау мен үйлестіруді қажет етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1 **Chen W. Exploration of "Practice" Teaching Mode in Applied Oriented Environmental Psychology of Urban and Rural Planning** [Text] / W. Chen // *Advances in Higher Education*. – 2019. – № 3 (2). – P. 35-38. <https://doi.org/10.18686/ah.e.v3i2.1406>.

2 **Peterson R. Taking it to the city: urban-placed pedagogies in Detroit and Roxbury.** [Text] / R. Peterson // *Journal of Environmental Studies and Sciences*. – 2018. – № 8. – P. 326-342. <https://doi.org/10.1007/s13412-017-0455-4>.

3 **Taylor J., Jokela S., Laine M., Rajaniemi J., Jokinen P., Häikiö L., Lönnqvist A. Learning and Teaching Interdisciplinary Skills in Sustainable Urban Development – The Case of Tampere University, Finland** [Text] / J.

Taylor, S. Jokela, M. Laine, J. Rajaniemi, P. Jokinen, L. Häikiö, A. Lönnqvist // *Sustainability*. – 2021. – № 13 (3). – P. 1180. <https://doi.org/10.3390/SU13031180>.

4 Головастова М.С., Бойко В.В. Кеңістіктік талдауды қолдана отырып, урбандалған аумақтарды зерттеу [Мәтін] / М. Головастова, В. Бойко // *Экология. Экономика. Информатика. Серия: Геоақпараттық технологиялар және ғарыштық бақылау*. – 2021. – № 6. – Б. 16-19. <https://doi.org/10.23885/2500-123x-2021-2-6-16-19>.

5 Bogdanov S.B., Baubekova G.K., Tauakelov Ch.A., Daribayeva S.A. Field practice as a tool of developing students' research skills (based on the materials of scientific internship in sofia) [Text] / S.B. Bogdanov, G.K. Baubekova, Ch.A. Tauakelov, S.A. Daribayeva // "3i: intellect, idea, innovation". – Kostanay. – Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University. – 2024. – № 1. – P.94-103.

6 Пузанов К. А. Жазғы студенттік тәжірибелер: қаланы зерттеу тәжірибесі [Мәтін] /К. Пузанов // Қалалық зерттеулер мен практикалар. – 2017. – Т. 2. – № 2. – Б. 43-55.

7 MacKay C., Tran K., Lunstrum E. Field-based experiential education in geography: Discovering and rethinking urban environmental challenges and possibilities [Text] / C. MacKay, K. Tran, E. Lunstrum // *Journal of Geography*. – 2021. – Т. 120. № 2. – P. 61-71. <https://doi.org/10.1080/00221341.2020.1862896>.

8 Зверева Н. Г. Оқытуды жекелендіру тәсілі ретінде педагогикалық жоғары оқу орындары студенттерінің жеке білім беру маршруттарын жобалау [Мәтін] /Н. Зверева // Ғылым және мектеп. – 2007. – № 3. – Б. 28-29.

9 Holgersen S. How to incorporate theory in (urban) field trips: the built environment as concrete abstraction. [Text] / S. Holgersen // *Journal of Geography in Higher Education*. – 2021. – Т. 45. – P. 361 - 379. <https://doi.org/10.1080/03098265.2020.1833317>.

10 Milner H. Challenges in Teacher Education for Urban Education. [Text] / H. Milner // *Urban Education*. – 2012. – Т. 47. – P. 700 - 705. <https://doi.org/10.1177/0042085912452098>.

11 Morales I., Segalás J., Maseck T. Urban Living Labs: A Higher Education Approach to Teaching and Learning about Sustainable Development. [Text] / I. Morales, J. Segalás, T. Maseck // *Sustainability*. – 2023. – № 15 (20). – P. 14876. <https://doi.org/10.3390/su152014876>.

REFERENCES:

1 Chen W. Exploration of "Practice" Teaching Mode in Applied Oriented Environmental Psychology of Urban and Rural Planning. *Advances in Higher Education*, 2019, no3 (2), pp. 35-38. <https://doi.org/10.18686/ah.e.v3i2.1406>.

2 Peterson R. Taking it to the city: urban-placed pedagogies in Detroit and Roxbury. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 2018, no 8, pp. 326-342. <https://doi.org/10.1007/s13412-017-0455-4>.

3 Taylor J., Jokela S., Laine M. et al. Learning and Teaching Interdisciplinary Skills in Sustainable Urban Development–The Case of Tampere University, Finland. *Sustainability*, 2021, no. 13 (3), 1180 p. <https://doi.org/10.3390/SU13031180>.

4 Golovastova M.S., Bojko V.V. Issledovanie urbanizirovanny'h territorij s primeneniem prostranstvennogo analiza [The study of urbanized territories using spatial analysis]. *E'kologiya. E'konomika. Informatika. Seriya: Geoinformacionny'e tehnologii i kosmicheskij monitoring*, 2021, no. 6, pp. 16-19. <https://doi.org/10.23885/2500-123x-2021-2-6-16-19>. (In Russian)

5 Bogdanov S.B., Baubekova G.K., Tauakelov Ch.A., Daribayeva S.A. Field practice as a tool of developing students' research skills (based on the materials of scientific internship in sofia). "3i: intellect, idea, innovation", 2024, no.1, pp.94-103.

6 Puzanov K. A. Letnie studencheskie praktiki: opyt gorodskih issledovanij[Summer student internships: urban research experience]. *Gorodskie issledovaniya i praktiki*, 2017, vol. 2, no 2, pp. 43-55. (In Russian)

7 MacKay C., Tran K., Lunstrum E. Field-based experiential education in geography: Discovering and rethinking urban environmental challenges and possibilities. *Journal of Geography*, 2021, vol. 120, no 2, pp. 61-71. <https://doi.org/10.1080/00221341.2020.1862896>.

8 Zvereva N. G. Proektirovanie individual'ny'h obrazovatel'ny'h marshrutov studentov pedvuza kak sposob individualizacii obucheniya [Designing individual educational routes for pedagogical university students as a way to individualize learning]. *Nauka i shkola*, 2007, no 3, pp. 28-29. (In Russian)

9 Holgersen S. How to incorporate theory in (urban) field trips: the built environment as concrete abstraction. *Journal of Geography in Higher Education*, 2021, vol.45, pp. 361-379. <https://doi.org/10.1080/03098265.2020.1833317>.

10 Milner H. Challenges in Teacher Education for Urban Education. *Urban Education*, 2012, vol. 47, pp. 700 - 705. <https://doi.org/10.1177/0042085912452098>.

11 Morales I., Segalás J., Maseck T. Urban Living Labs: A Higher Education Approach to Teaching and Learning about Sustainable Development. *Sustainability*, 2023, no. 15 (20), 14876 p. <https://doi.org/10.3390/su152014876>.

Авторлар туралы мәліметтер:

Шумакова Гүлнұр Жасұланқызы – PhD докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, 050010, Алматы қ., Достық даңғ., 13, тел.: +7-775-191-83-24, e-mail: gulnursh83@mail.ru.

Алиаскаров Думан Тоқтарұлы – PhD, география және экология кафедрасының меңгерушісі, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, 050010, Алматы қ., Қазыбек би к., 30, тел.: +7-705-666-53-01, e-mail: Duman_06@mail.ru.

Сергеева Айгул Максатовна* – география ғылымдарының кандидаты, география және туризм кафедрасының профессоры, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 030012, Ақтөбе қ., Т.Пыскулов к., 200, тел.: +7-701-312-21-13, e-mail: sergeyeva.aigul@gmail.com.

Шалгимбекова Кенжегүл Сапышқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 111100, Қостанай облысы, Тобыл қ., Дорожная к., 57, тел.: +7-707-663-58-01, e-mail: salykovaks@mail.ru.

Шумакова Гулнур Жасулановна – PhD докторант, Казахский национальный университет имени Абая, Республика Казахстан, 050010, г. Алматы, пр. Достык, 13, тел.: +7-775-191-83-24, e-mail: gulnur-sh83@mail.ru.

Алиаскаров Думан Токтарович – PhD, заведующий кафедрой географии и экологии, Казахский национальный университет им. Абая, Республика Казахстан, 050010, г. Алматы, ул. Казыбек би, 30, тел.: +7-705-666-53-01, e-mail: Duman_06@mail.ru.

Сергеева Айгүл Максатовна* – кандидат географических наук, профессор кафедры географии и туризма, Актыубинский региональный университет имени К. Жубанова, Республика Казахстан, 030012, г. Актобе, ул. Т. Рыскулова, 200, тел.: +7-701-312-21-13, e-mail: sergeyeva.aigul@gmail.com.

Шалгимбекова Кенжегүл Сапышевна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор кафедры педагогики, психологии и специального образования, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 111100, Костанайская область, г. Тобыл, ул. Дорожная, 57, тел.: +7-707-663-58-01, e-mail: salykovaks@mail.ru.

Shumakova Gulnur Zhasulanovna – PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, 050010, Almaty, 13 Dostyk Ave., tel.: +7-775-191-83-24, e-mail: gulnur-sh83@mail.ru.

Aliaskarov Duman Toktarovich – PhD, Head of the Department of geography and ecology, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, 050010, Almaty, 30 Kazybek bi Str., tel.: +7-705-666-53-01, e-mail: Duman_06@mail.ru.

Sergeyeva Aigul Maksatovna* – Candidate of Geographical Sciences, Professor of the Department of geography and tourism, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Republic of Kazakhstan, 030012, Aktobe, 200 T. Ryskulov Str., tel.: +7-701-312-21-13, e-mail: sergeyeva.aigul@gmail.com.

Shalgimbekova Kenzhegul Sapyshevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associated Professor of the Department of pedagogy, psychology and special education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, Kostanay region, 111100, Tobyl, 57 Dorozhnaya Str., tel.: +7-705-193-95-21, e-mail: salykovaks@mail.ru.